

Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Bireysel Emeklilik Planlamasına Etkisi*

Onur Öksüz^a , Mustafa Emir^b

ÖZET

Amaç – Bu çalışmada temel amaç finansal okuryazarlık ile bireysel emeklilik sistemi arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Ayrıca finansal okuryazarlık düzeyinin demografik gruplara göre değişiminin incelenmesi ve bireyin finansal tutum ve davranışları ile bireysel emeklilik sistemine katılım tercihleri arasındaki ilişkinin incelenmesi çalışmanın diğer amaçları arasındadır.

Tasarım/veri/metodoloji – Çalışma kapsamında finansal okuryazarlık düzeyinin tespit edilebilmesi amacıyla Trabzon ilinde basit tesadüf örnekleme yöntemine dayalı olarak 435 kişiye anket uygulanmıştır. Ankette demografi, finansal okuryazarlık düzeyi ile finansal tutum ve davranışları tespit etmeye yönelik sorulara yer verilmiştir.

Bulgular – Çalışma kapsamında finansal okuryazarlık düzeyi ile bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Katılımcıların finansal okuryazarlık düzeyi yükseldikçe bireysel emeklilik sistemine katılma oranlarının arttığı görülmüştür. Ayrıca kadınlarda, kamu dışı sektörlerde çalışanlarda, düşük gelir gruplarında ve düşük eğitim düzeylerinde finansal okuryazarlık düzeyinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Özgünlük/değer – Bu çalışma bireysel emeklilik sistemine katılımın artırılması amacıyla geliştirilecek stratejilerde finansal okuryazarlık düzeyinin önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel emeklilik sistemi, BES, Finansal okuryazarlık, Trabzon

The Effect of Financial Literacy Level on Private Retirement Planning

ABSTRACT

Purpose – The main objective of this study is to investigate the relationship between financial literacy and the individual pension system. Other objectives of the study are to examine the change in the level of financial literacy by demographic groups and to examine the relationship between individuals' financial attitudes and behaviors and their preference for participation in the individual pension system.

Design/data/methodology – To determine the level of financial literacy, a survey was conducted among 435 people in Trabzon based on the simple random sampling method. The survey included questions to determine demographic data, financial literacy levels, and financial attitudes and behaviors.

Findings – The study found a significant correlation between the level of financial literacy and the decision to participate in the individual pension system. It was found that the higher the level of financial knowledge of the participants, the higher the rate of participation in the private pension system. In addition, it was found that the level of financial literacy is lower among women, people working in non-public sectors, low-income groups and low levels of education.

Originality/value – This study shows how important the level of financial literacy is for the strategies that need to be developed to increase participation in individual pension system.

Keywords: Individual pension system, IPS, Financial literacy, Trabzon

* Bu çalışma Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılan "Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Tercihinde Finansal Okuryazarlığın Etkisi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

^a Öğr. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rektörlük, onur.oksuz@erdogan.edu.tr, Rize, Türkiye;

^b Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İşletme Bölümü, memir@ktu.edu.tr, Trabzon, Türkiye;

Sorumlu Yazar: onur.oksuz@erdogan.edu.tr

1. Giriş

Yaşamını güçleştirebilecek birçok risk ile karşı karşıya kalan insanoğlu tarih boyunca bu riskler karşısında kendisini güvence altına alma arayışında olmuştur. Bu arayış oldukça eski bir tarihe sahip olsa da soruna sistematik bir yaklaşım getirilmesi ancak modern dönemlerde mümkün olabilmıştır. Sosyal güvenlik kavramı insanların güvence arayışı ile doğmuştur ve ancak modern dönemde kapsayıcı bir gelişim gösterebilmiştir.

Bir terim olarak incelendiğinde sosyal güvenlik, gelir durumuna bakılmaksızın birlikte yaşayan toplumun tamamına hayat standartlarında düşüşe sebep olabilecek tehditlere karşı güvence sunulması olarak tanımlanabilir. Modern dönemde sistematik bir yaklaşımla ele alınmasına karşın sosyal güvenlik sistemleri günümüzde ekonomik istikrarsızlıklar, nüfusun yaşlanması, işsizlik, yönetsel başarısızlıklar ve uygulanan yanlış politikalar gibi sebeplerle finansman sorunları içerisine girmiştir.

Sosyal güvenlik sistemlerindeki finansman sorunları gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülke için ortak bir sorun haline gelmiştir. Bu durum sosyal güvenlik sistemlerinde kapsamlı bir reform ihtiyacını doğurmuştur. Bu sorunun aşılması amacıyla dünya genelinde uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen çalışmalar neticesinde getirilen öneriler temelde 3 ana başlık altında toplanabilir. Bu öneriler; emeklilik fayda düzeyinin düşürülmesi, emeklilik yaşının yükseltilmesi ve bireysel emeklilik sistemlerinin geliştirilmesi ve bu sayede bireylere sunulan emeklilik kaynağının çeşitlendirilmesidir.

Özellikle gelişmiş ülkelerde artan refah düzeyinin emeklilik döneminde de korunabilmesi öncelikli amaçlardan biri olmaktadır. Bu nedenle emeklilik fayda düzeyinin düşürülmesine yönelik politikalar uygulanabilirlik noktasında gerekli desteği bulamamaktadır. Uluslararası çalışmalarda getirilen bir diğer öneri olan emeklilik yaşının yükseltilmesi ise kısmen uygulanabilir olsa da pek çok ülkede yaşlı nüfus oranının giderek artması nedeniyle sorunun çözümünü için tek başına yeterli olamamaktadır. Bu noktada bireyin emeklilik döneminde elde edeceği gelir kaynağının çeşitlendirilmesi yani bireysel emeklilik sistemlerinin yaygınlaştırılması ön plana çıkmaktadır.

Bireysel emeklilik sistemleri, bireyin çalışma hayatı süresince kazançlarından elde edeceği tasarruflar ile emeklilik döneminde sürdürülebilir bir yaşam standardı yakalamasına imkan tanıyan, kapsamı önceden belirlenmiş bir sözleşme ile çalışan, işveren veya her iki tarafın ya da belirli bir işverene bağlı olarak çalışmayan kişilerin düzenli olarak ve belirli bir tutarda yaptıkları ödemelerin özel olarak oluşturulmuş fonlarda biriktirildiği ve bu fonların profesyonel portföy yöneticileri ile yönetildiği kurumsal yapılardır (Derelioğlu, 2001, s. 15).

Bireysel emeklilik amacıyla kurulan fonların bilinen ilk örneği, Londra'da 1375 yılında esnaf ve zanaatkarlar için kurulmuş olan "Guil of St. James and Garlekhthe of London" dır. Günümüz uygulamaları ile daha yakın olarak değerlendirilebilecek ilk bireysel emeklilik fonu ise 1862 yılında Bank of South Wales tarafından Avustralya'da

kurulmuştur. Amerikada bilinen ilk özel emeklilik fonu 1875 yılında Amerikan Demiryolu Şirketi “The American Express Company” tarafından kurulmuştur. İngiltere’de ise “Equitable Life Assurance Society” tarafından 1902 yılında kurulan hayat sigortası poliçesi müşterilerine emeklilik aylığı sağlayan ilk ürün olmuştur. Özel emeklilik fonları Avrupa’da 1940 sonrası yaygınlaşmaya başlamasına rağmen oldukça hızlı bir gelişim göstermiştir. (Pollard, 1999, s. 32).

Bireysel emeklilik sistemlerinin gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilk uygulaması 1981 yılında Şili’de görülmüştür. Bu uygulama yaygın olarak kullanıldığı şekilde kamu emeklilik sistemini destekleyici değil ikame edici bir yapıda olmuştur. Takip eden yıllarda Peru, Arjantin, Kolombiya, Meksika, El Salvador, Uruguay ve Bolivya gibi ülkeler de Şili modelini örnek almış ve sosyal güvenlik sistemlerinde benzer reformlar gerçekleştirmişlerdir (Yanardağ, 2010, s. 94).

Türkiye’de bireysel emeklilik sistemlerinin kurulmasına yönelik ilk çalışmalar 1999 yılında başlatılmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak kurulan Bireysel Emeklilik Komisyonu sistemin uygulanabilirliğini sağlamak üzere çalışmalar gerçekleştirmiştir. Komisyonun çalışmaları sonucu hazırlanan Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Kanunu 2001 yılında TBMM tarafından kabul edilmiş, 7 Nisan 2001 tarihli ve 24366 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış ve 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 27 Ekim 2003 tarihinde ilk emeklilik planlarının onaylanmasının ardından bireysel emeklilik sistemi fiili olarak başlamıştır (EGM, 2004, s. 21).

Günümüzde gerçekleştirilen yapısal reformlar ile yasal zemini hazırlanan ve uygulama alanlarının genişletilebilmesi için çeşitli teşvikler sunulan bireysel emeklilik sistemleri dünya genelinde yaygın olarak kamu emeklilik sistemlerini tamamlayıcı bir fonksiyon üstlenmektedir. Buna karşın bazı ülkelerde bireysel emeklilik sistemler kamu tarafından sunulan emeklilik sistemlerinin tamamlayıcısı değil, bu sistemlerin yerine geçen yani kamu emeklilik sistemlerini ikame eden sistemler olarak düzenlenmiştir. Dünya genelinde bireysel emeklilik sistemi uygulamaları incelendiğinde genel olarak gelişmiş pek çok ülkelerde gönüllülük esasına dayalı olarak işletilen sistemin gelişmekte olan bazı ülkelerde zorunluluk esası ile işletildiği görülmektedir.

Bireysel emeklilik sistemlerinin dünya genelinde giderek yaygınlaşmasının temel sebepleri arasında hem birey hem de ülke ekonomisine sunduğu katkılar önemli rol oynamaktadır. Bireysel bazda çalışma döneminde ulaşılan yaşam standartlarının emeklilik döneminde korunabilmesi, bireysel refah düzeyinin sürdürülebilmesi ve yükseltilebilmesi sağlanırken ülke genelinde tasarrufların artması ile ekonomik büyüme ve istikrar desteklenmekte, yatırımlar için yeni kaynaklar oluşturulabilmektedir. Bireysel emeklilik sistemleri ile oluşturulan fonlar işlem gördüğü sermaye piyasalarına derinlik kazandırmakta, kaynak dağılımında etkinliği sağlamakta ve yeni finansal araçların oluşturulmasını desteklemektedir. Diğer taraftan kamu kesimi, oluşturulan fonlar ile daha uygun maliyetli kaynak temin edebilmektedir.

Emeklilik dönemine ilişkin sorumluluğun birey ve devlet arasında paylaşımını sağlayan bu yeni sistem ile kamu kesimi üzerindeki ekonomik baskı azalmaktadır. Bireyler mevcut kamu emeklilik sistemi ile sunulan gelirin gelecekteki beklentilerini karşılamakta yeterli olup olmayacağına karar vermelidir. Bu kararın doğru olarak verilebilmesi bireyin kişisel ve ülke genelinde mevcut ekonomik durumu doğru bir şekilde analiz edebilmesine ve gelecekteki ekonomik durum hakkında doğru tahminde bulunabilmesine bağlıdır. Bireysel emeklilik sistemine katılım sağlamaya karar veren birey emeklilik döneminde beklediği getiriye elde edebilmesi için yeterli birikim miktarını ve ayrıca bu birikimi sağlayabilmesi için ödemesi gereken katkı payını doğru olarak tespit edebilmelidir. Buna ek olarak birey mevcut ve gelecekteki ekonomik konjonktürü doğru olarak okuyabilmeli, yatırım yapılacak fon türünü doğru olarak seçebilmelidir. Bunun için fonu oluşturan yatırım araçlarını tanımalı, risk ve getiri değerlerini öngörebilmelidir. Örnek bir senaryoda aylık 1000 TL prim ödemesi ile sisteme katılım sağlandığını, her yıl prim ödemesinin %5 oranında artırıldığını ve sistemde 30 yıl kaldığı varsayıldığında devlet katkısı ve vergiler hariç %2 reel getiriyle 887.134TL; %4 reel getiri oranıyla 1.126.334TL birikime ulaşılabilecektir. Her iki durumda da sisteme ödenen primler toplamı 849.129TL olacaktır. Yani ödenen primler aynı olsa da sistemde kalınan süre sonunda farklı birikim tutarları ortaya çıkacaktır.

Finansal okuryazarlık günümüzde her açıdan önemli bir konu haline gelmiştir (Çam ve Barut, 2015). Bu sebeple bireysel emeklilik sisteminin bireye yüklediği bu gibi sorumluluklar bireyin en azından temel düzeyde finansal okuryazar olmasını gerekli kılmaktadır. İfade edilen tüm bu gerekçelerden hareketle finansal okuryazarlık düzey ile finansal tutum ve davranışların bireysel emeklilik sistemi katılım tercihi üzerine etkisi incelemeye değer görülmüştür.

2. Literatür

Literatürde gelişmekte olan bir kavram olan finansal okuryazarlık ile bireysel emeklilik sistemleri arasındaki ilişkiye yönelik olarak yapılan çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Lusardi ve Mitchell (2007), ABD’de Amerikan Yaşam Panel (Rand American Life Panel) ’i verilerini kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmada finansal okuryazarlığın emeklilik planlaması üzerinde belirleyici faktör olduğunu tespit etmişlerdir.

Sekita (2011), Japonya’da finansal okuryazarlık üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında finansal okuryazarlığın emeklilik planlaması üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre finansal okuryazarlığı ölçmek için katılımcılara yöneltilen sorulara verilen doğru cevap sayısı arttıkça bireylerin bir emeklilik planına sahip olma oranı da artmaktadır.

Rooij, Lusardi ve Alessie (2011), Hollanda’da gerçekleştirdikleri çalışmada finansal okuryazarlık ve emeklilik planlaması arasında güçlü ve pozitif yönde bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Buna göre finansal okuryazarlık seviyesi arttıkça bireylerin emeklilik planlaması yapma olasılığı da artmaktadır.

Koenen ve Lusardi (2011), Almanya’da finansal okuryazarlık ve emeklilik sistemi

arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Gerçekleştirilen çalışmada finansal okuryazarlığın emeklilik planlaması üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Almenberg ve Söderberg (2011), İsveç'te gerçekleştirdikleri çalışmada finansal okuryazarlık seviyesinin emeklilik planlaması yapanlar ve yapmayanlar arasında büyük farklılıklar gösterdiğini ve buna göre emeklilik planlaması yapan bireylerin finansal okuryazarlık seviyesinin planlama yapmayan bireylere oranla daha yüksek olduğu tespit etmişlerdir.

Lusardi ve Mitchell (2011), ABD'de gerçekleştirdikleri çalışmada finansal okuryazarlığı yüksek olan bireylerin emeklilik planlaması yapma olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Fornero ve Monticone (2011), İtalya'da gerçekleştirdikleri çalışmada finansal okuryazarlığın bir emeklilik planına dahil olma tercihi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Aqnew, Bateman ve Thorp (2012), Avustralya'da 1024 katılımcı ile gerçekleştirdikleri çalışmada finansal okuryazarlık ve emeklilik planlaması arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda elde edilen bilgiler finansal okuryazarlık sorularına verilen doğru cevap sayısı arttıkça bireylerin emeklilik planlaması yapma olasılığının da arttığını göstermiştir.

Kalmi ve Ruuskanen (2017), Finlandiya'da gerçekleştirdikleri çalışmada finansal okuryazarlık seviyesi ve emeklilik planlaması arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışma sonucunda emeklilik planlaması yapan bireylerin finansal okuryazarlık seviyesinin planlama yapmayan bireylere oranla daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

3. Yöntem

Bu çalışmanın temel amacı; bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi konusunda finansal okuryazarlığın etkisinin incelenmesidir. Trabzon il merkezinde ikamet eden 320 225 kişi araştırmanın ana kütesini oluşturmaktadır (TÜİK, 2015). Araştırma için örneklem sayısı aşağıdaki formül yardımı ile belirlenmiştir (Ural ve Kılıç 2005):

$$n = \frac{NPq}{\frac{(N-1)B^2 + Pq}{Z^2}}$$

Formülde;

n= örneklem sayısını

N= araştırmaya konu olan topluluğu

P= topluluk oranını veya tahminini

q= 1-P'yi

B= katlanılabilir hata oranını

Z= istenilen güven aralığını ifade etmektedir.

Yapılan çalışmada;

$N= 327\ 701$

$P= 0,5$

$q= 0,5$

$B= 0,05$

$Z= 1,96'$ dır.

$$n = \frac{320\ 225 (0,5)(0,5)}{\frac{(327\ 225 - 1)(0,05)^2 + (0,5)(0,5)}{1,96^2}}$$

$n \approx 385$ kişi

Yukarıdaki formül kullanılarak minimum örneklem sayısı 385 olarak hesaplanmıştır. Buna karşın örneklemin ana kütleyle daha iyi temsil edebilmesini sağlamak amacıyla örneklem sayısı artırılmış ve 435 olarak belirlenmiştir.

Araştırmada veri toplamak için anket yöntemi tercih edilmiştir. Örnekler basit tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilmiş ve verilerin analizinde SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Finansal okuryazarlık düzeyi ile bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasında Ki-Kare Testi kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında finansal okuryazarlık düzeyinin tespit edilmesine yönelik olarak Lusardi ve Mitchell (2011) tarafından geliştirilen ve 3 temel konuya dayanan ölçek kullanılmıştır. Katılımcıların temel finansal okuryazarlık seviyesini ölçmeye yönelik olarak faiz, enflasyon ve risk kavramları ile ilgili hazırlanan soruların tam olarak ifadesi şu şekildedir;

1. Faiz oranını anlama

Vadeli mevduat hesabınızda 100 TL olduğunu ve yıllık faiz oranının % 2 olduğunu varsayınız. Paranızı büyümeye bırakır ve hiç para çekmezseniz 5 yılın sonunda hesabınızda ne kadar olur?

- i) 102TL'den daha az
- ii) Tam olarak 102TL
- iii) 102TL'den daha fazla (doğru cevap)
- iv) Bilmiyorum

2. Enflasyonu anlama

Vadeli mevduat hesabınızda yıllık faiz oranının %1 ve yıllık enflasyon oranının %2 olduğunu düşünün. Bir yılın sonunda hesabınızdaki paranın alım gücü nasıl

değişir?

- i) Bugünden daha fazla
- ii) Bugün ile tamamen aynı
- iii) Bugünden daha az (doğru cevap)
- iv) Bilmiyorum

3. Risk ve çeşitlendirmeyi anlama

Aşağıdaki ifadenin doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu düşünüyorsunuz?

“Tek bir şirketin hisse senedini satın almak genellikle hisse senedi yatırım fonundan daha güvenli bir getiri sağlar.”

- i) Doğru
- ii) Yanlış (doğru cevap)
- iii) Bilmiyorum

Buna ek olarak anketin son bölümünde katılımcıların genel finansal tutum ve davranışları ile bireysel emeklilik sistemine yönelik tutumlarını tespit etmek amacıyla ulusal ve uluslararası literatüre dayalı sorulara yer verilmiştir.

4. Bulgular

4.1. Finansal Okuryazarlık Düzeyi ile Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki

Yapılan Ki-Kare Testi sonucunda finansal okuryazarlık düzeyi ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi içeren özet bulgular Tablo 1’de sunulmuştur. Tablo 1 incelendiğinde cinsiyet, eğitim düzeyi, çalışma durumu ile aylık kişisel net gelir değişkenleri ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna karşın medeni durum ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 1’de yer alan cinsiyet değişkenine ait bulgular incelendiğinde kadınlar arasında hiçbir soruya doğru yanıt veremeyenlerin oranının %30,6 olduğu görülmektedir. Erkeklerde bu oran %19 seviyesindedir. Diğer taraftan kadınların %16,4’ü her 3 soruya da doğru yanıt verebilirken erkekler arasında bu oranın %26,9 olduğu görülmüştür. Ki-Kare Testi sonucu doğrultusunda cinsiyet ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilirken elde edilen bulgular değerlendirildiğinde erkeklerin genel finansal okuryazarlık düzeyinin kadınlara kıyasla daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 1’de yer alan eğitim düzeyi değişkenine ait bulgular incelendiğinde ilk öğretim veya daha az eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar arasında hiçbir soruya doğru yanıt veremeyenlerin oranının %58,1 olduğu görülmektedir. Aynı grup içerisinde her 3 soruya da doğru yanıt verenlerin oranının yalnızca %6,5 olduğu görülmektedir. Buna karşın özellikle lisans ve lisansüstü eğitim düzeyinde hiçbir soruya doğru yanıt veremeyenlerin oranının önemli ölçüde azaldığı ve tüm soruya doğru yanıt verenlerin

oranın en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir. Ki-Kare Testi sonucu doğrultusunda eğitim düzeyi ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve yüksek eğitim düzeyinde finansal okuryazarlık oranının arttığı görülmektedir.

Tablo 1. Finansal Okuryazarlık Düzeyi ile Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki

Değişkenler		Doğru Yanıt Sayısı				Ki-Kare Test Sonucu	
		0	1	2	3		
Cinsiyet	Kadın	f	67	59	57	36	SD= 3 p=0,003 $\chi^2=13,662$
		%	30,6	26,9	26,1	16,4	
	Erkek	f	41	48	69	58	
		%	19	22,2	31,9	26,9	
Eğitim Düzeyi	İlk Öğretim veya Daha Az	f	18	9	2	2	SD= 15 p=0,000 $\chi^2=76,435$
		%	58,1	29	6,5	6,5	
	Orta Öğretim	f	15	9	10	3	
		%	40,5	24,3	27	8,1	
	Lise	f	28	32	26	17	
		%	27,2	31,1	25,2	16,5	
	Ön lisans	f	29	16	18	11	
		%	39,2	21,6	24,3	14,9	
	Lisans	f	18	37	61	56	
		%	10,5	21,5	35,5	32,6	
	Lisansüstü	f	0	4	9	5	
		%	0	22,2	50	27,8	
Çalışma Durumu	Kamu Çalışanı	f	11	16	34	36	SD= 9 p=0,000 $\chi^2=33,202$
		%	11,3	16,5	35,1	37,1	
	Özel Sektör Çalışanı	f	74	68	75	48	
		%	27,9	25,7	28,3	18,1	
	Serbest Meslek	f	8	13	9	4	
		%	23,5	38,2	26,5	11,8	
Çalışmayan	f	15	10	8	6		
	%	38,5	25,6	20,5	15,4		
Aylık Kişisel Net Gelir	2000TL veya Daha Az	f	70	58	51	36	SD= 9 p=0,000 $\chi^2=31,892$
		%	32,6	27	23,7	16,7	
	2001-3000TL Arası	f	29	35	41	27	
		%	22	26,5	31,1	20,5	
	3001-4000TL Arası	f	7	10	23	21	
		%	11,5	16,4	37,7	34,4	
4001TL ve Üzeri	f	2	4	11	10		
	%	7,4	14,8	40,7	37		
Medeni Durum	Evli	f	59	50	65	55	SD= 3 p=0,388 $\chi^2=3,027$
		%	25,8	21,8	28,4	24	
	Bekar	f	49	57	61	39	
		%	23,8	27,7	29,6	18,9	
Toplam		f	108	107	126	94	
		%	24,8	24,6	29	21,6	

Çalışma durumu ile finansal okuryazarlık düzeyi arasındaki ilişkiye yönelik Tablo 1'de özetlenen bulgular incelendiğinde Kamu çalışanları arasında her 3 soruya da doğru

yanıt verenlerin oranı %37,1 olurken buna sonuca en yakın grup %18,1 ile özel sektör çalışanlarıdır. Ki-Kare Testi sonucu doğrultusunda çalışma durumu ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular incelendiğinde kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeyinin diğer gruplara kıyasla belirgin ölçüde daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 1’de aylık kişisel net gelir ile finansal okuryazarlık düzeyi arasındaki ilişkiye yönelik bulgular incelendiğinde 2000TL veya daha düşük gelir düzeyine sahip bireyler arasında hiçbir soruya doğru yanıt veremeyenlerinin oranının %32,6 olduğu ve aynı grupta 3 sorunun tamamına doğru yanıt verenlerin oranının %16,7 olduğu görülmüştür. Buna karşın gelir durumu yükseldikçe doğru yanıt sayısının belirgin ölçüde yükseldiği ve 4001TL ve üzeri gelire sahip katılımcılar arasında 3 sorunun tamamına doğru yanıt verenlerin oranının %37’ye yükseldiği görülmüştür. Ki-Kare Testi sonucu doğrultusunda aylık kişisel net gelir ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Genel bir değerlendirme ile aylık kişisel net gelir arttıkça finansal okuryazarlık düzeyinin yükseldiği görülmüştür.

4.2. Finansal Okuryazarlık Düzeyi ile Finansal Tutum ve Davranışlar Arası İlişki

Finansal okuryazarlık düzeyi ile tasarruf ve yatırımları planlama süresi arasındaki ilişki Tablo 2’de özetlenmiştir. Ki-Kare Testi sonucu kapsamında tasarruf ve yatırım planlama süresi ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tablo 2 incelende hiçbir soruya doğru yanıt veremeyen katılımcıların %45,4’ünün gelecek birkaç ayı planladığı görülmektedir. Aynı grup içerisinde gelecek 5-10 yılı planlayanların oranı %9,3’olarak gerçekleşmiştir. Buna karşın her 3 soruya da doğru yanıt verenlerin birkaç aylık kısa bir süreyi planlamak yerine daha uzun vadeli finansal planlar yaptığı görülmektedir. Bu grup içerisinde gelecek 5-10 yılı planladıklarını ifade edenlerin oranı hiçbir soruya doğru yanıt veremeyenlere kıyasla 2 kattan daha yüksektir.

Tablo 2. Tasarruf ve Yatırım Planlama ile Finansal Okuryazarlık Düzeyi İlişkisi

Doğru Yanıt Sayısı	Tasarruf ve yatırımlarınızı ne kadarlık bir süreyi dikkate alarak planlarsınız?					
		Gelecek birkaç ay	Gelecek yıl	Gelecek birkaç yıl	Gelecek 5-10 yıl	10 yıldan daha fazla
0	f	49	13	23	10	13
	%	45,4	12	21,3	9,3	12
1	f	35	20	23	10	19
	%	32,7	18,7	21,5	9,3	17,8
2	f	43	20	23	22	18
	%	34,1	15,9	18,3	17,5	14,3
3	f	24	8	30	21	11
	%	25,5	8,5	31,9	22,3	11,7
Toplam	f	151	61	99	63	61
	%	34,7	14	22,8	14,5	14
		<i>SD= 12</i>	<i>p=0,013</i>	<i>χ² = 25,524</i>		

Tasarruf ve yatırım planlama süresi ile bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi arasındaki ilişkiye yönelik bulgular Tablo 3'te özetlenmiştir. Ki-Kare Testi sonucu doğrultusunda tasarruf ve yatırım planlama süresi ile bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tablo 3 incelendiğinde tasarruf ve yatırımlarını gelecek birkaç ayı dikkate alarak planlayan katılımcılar arasında bireysel emeklilik sistemine katılım oranı %18,1 olduğu görülmektedir. Bireylerin tasarruf ve yatırım planlama süresi uzadığında bireysel emeklilik sistemini kullanım katılım tercihinin yükseldiği ve 10 yıldan daha uzun bir süreyi dikkate alarak planlama yapan katılımcılar arasında bireysel emeklilik sistemine katılım oranının %32,1 olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Tasarruf ve Yatırım Planlama ile Bireysel Emeklilik Sistemine Tercihi İlişkisi

Tasarruf ve yatırımlarınızı ne kadarlık bir süreyi dikkate alarak planlarsınız?	Bireysel emeklilik sistemini kullanıyor musunuz?		
	Kullanıyorum	Kullanmıyorum	
Gelecek birkaç ay	f	27	122
	%	18,1	81,9
Gelecek 1 yıl	f	16	45
	%	26,2	73,8
Gelecek birkaç yıl	f	28	71
	%	28,3	71,7
Gelecek 5-10 yıl	f	21	42
	%	33,3	66,7
10 yıldan daha uzun	f	24	39
	%	38,1	61,9
Toplam	f	116	319
	%	26,7	73,3
<i>SD= 4</i>		<i>p=0,023</i>	
		<i>χ² = 11,342</i>	

Finansal okuryazarlık düzeyi ile emeklilik dönemini planlama davranışı arasındaki ilişki Tablo 4'te özetlenmiştir. Ki-Kare Testi sonucunda finansal okuryazarlık düzeyi ile emeklilik dönemini planlama davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tablo 4 incelendiğinde doğru yanıt sayısı arttıkça emeklilik dönemini neredeyse hiç planlamadığını belirtenlerin oranı azalmakta ve çok yanıtı verenlerin oranının arttığı görülmektedir. Hiçbir soruya doğru yanıt veremeyen katılımcılar arasında planlama yaparken emeklilik dönemini çok düşündüğünü belirtenlerin oranı %22,2 iken tüm soruları doğru yanıtlayanlarda bu oran 2 kattan fazla artış göstererek %50 seviyesine yükselmektedir.

Tablo 4. Finansal Okuryazarlık Düzeyi ile Emeklilik Dönemini Planlama Arasındaki İlişki

Doğru Yanıt Sayısı	Planlarınızı yaparken emeklilik döneminizi ne kadar düşünüyorsunuz				
		Neredeyse Hiç	Az	Biraz	Çok
0	f	39	15	30	24
	%	36,1	13,9	27,8	22,2
1	f	31	10	31	35
	%	29,0	9,3	29,0	32,7
2	f	20	32	29	45
	%	15,9	25,4	23,0	35,7
3	f	12	14	21	47
	%	12,8	14,9	22,3	50,0
Toplam	f	102	71	111	151
	%	23,4	16,3	25,5	34,7
<i>SD= 9</i>		<i>p=0,000</i>		<i>χ² = 39,233</i>	

4.3. Finansal Okuryazarlık Düzeyi ile Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Tercihi Arasındaki İlişki

Finansal okuryazarlık düzeyi ile bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi arasındaki ilişki Tablo 5'te özetlenmiştir. Ki-Kare Testi sonucunda finansal okuryazarlık düzeyi ile bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde finansal okuryazarlık düzeyini tespit etmek üzere katılımcılara yöneltilen sorulara verilen doğru yanıt sayısı arttıkça bireysel emeklilik sistemini kullanım oranının da arttığı görülmektedir. Hiçbir soruya doğru yanıt veremeyenlerde bireysel emeklilik sistemini kullananların oranı %13,9 olurken tüm soruları doğru yanıtlayanlar arasında bireysel emeklilik sistemini kullananların oranı %42,6 seviyesine kadar yükselmektedir.

Tablo 5. Finansal Okuryazarlık ile Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Arasındaki İlişki

Doğru Yanıt Sayısı	Bireysel emeklilik sistemini kullanıyor musunuz?				
		Kullanıyorum	Kullanmıyorum		
0	f	15	93		
	%	13,9	86,1		
1	f	25	82		
	%	23,4	76,6		
2	f	36	90		
	%	28,6	71,4		
3	f	40	54		
	%	42,6	57,4		
Toplam	f	116	319		
	%	26,7	73,3		
<i>SD= 3</i>		<i>p=0,000</i>		<i>χ²=21,979</i>	

5. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın temel amacı finansal okuryazarlık düzeyinin bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi üzerine etkisinin analiz edilmesidir. Bu amaca ek olarak bireyin finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi, finansal okuryazarlık düzeyi ile demografik değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi ve ayrıca finansal tutum ve davranışların bireysel emeklilik sistemine katılım tercihinin etkilerinin incelenmesi çalışmanın diğer amaçlarını oluşturmaktadır.

Çalışma sonucunda katılımcıların %24,8'inin faiz, enflasyon ve risk başlıkları altında oluşturulan 3 temel finansal okuryazarlık sorusundan hiçbirine doğru yanıt veremediği görülmüştür. Soruların tamamına doğru yanıt verebilenlerin oranı ise yalnızca 21,7'dir.

Finansal okuryazarlık düzeyi ile cinsiyet, eğitim düzeyi, çalışma durumu ve aylık net kişisel gelir arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna karşın medeni durum ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde kadınların erkeklere göre; düşük öğrenim düzeyine sahip bireylerin daha yüksek öğrenim düzeyine sahip bireylere göre; çalışmayanlar, serbest meslek çalışanları ve özel sektör çalışanlarının kamu çalışanlarına göre; alt gelir düzeyine sahip bireylerin yüksek gelir düzeyine sahip bireylere göre finansal okuryazarlık düzeyinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Finansal tutum ve davranışlar ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen analizlerde bireylerin tasarruf ve yatırımlarını planlama süresi ve emekliliğe yönelik plan yapma davranışı ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Genel olarak doğru yanıt sayısı arttıkça bireylerin nispeten daha uzun bir süreyi kapsayacak planlar yaptıkları ve planlamalarında emeklilik dönemini daha fazla düşündükleri görülmüştür.

Finansal okuryazarlık düzeyi ile bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi arasında da anlamlı bir ilişkinin varlığı görülmüştür. Bireysel emeklilik sistemi kullanım oranının hiç bir soruya doğru yanıt veremeyenler arasında %13,9; 1 doğru yanıt verenler arasında %23,4; 2 doğru yanıt verenler arasında %28,6 ve 3 doğru yanıt verenler arasında %42,6 olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular finansal okuryazarlık düzeyi ile bireysel emeklilik sistemi katılım tercihi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ve finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça bireysel emeklilik sistemini kullanma oranının da arttığını göstermektedir.

Bu çalışma literatüre teorik ve pratik anlamda çeşitli katkılar sunmaktadır. Uluslararası düzeyde finansal okuryazarlık düzeyi ile bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi arasındaki ilişki araştırmalara konu olmasına karşın çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla bu alanda Türkiye'de sınırlı çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışma teorik anlamda ulusal ve uluslararası literatürün genişlemesine katkı sağlamaktadır. Çalışma pratik anlamda ise ulusal ve uluslararası stratejilerin geliştirilmesinde önemli katkılar

sunmaktadır. Elde edilen bulgular giderek daha fazla genişleyen sosyal güvenlik açığına karşın bireysel refah seviyesinin korunması ve yükseltilmesinde ve ayrıca hem ulusal hem de uluslararası fon yaratılması sürecinde bireysel emeklilik sistemine katılım düzeyinin yükseltilebilmesi için öncelikle bireylerin finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilebilmesi için ulusal ve uluslararası finansal okuryazarlık eğitim stratejilerinin geliştirilmesi ve bu stratejilerde kadınlar, düşük gelir grupları, kamu dışı sektör çalışanları ve düşük eğitim düzeyine sahip gruplara öncelikli olarak odaklanılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili olarak herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Onay Formu

Bu çalışma etik onay gerektirmiyor.

Funding / Finansman

Bu çalışma için herhangi bir finansman desteği sağlanmamıştır.

ORCID

^a Onur Öksüz, <https://orcid.org/0000-0001-7316-1217>

^b Mustafa Emir, <https://orcid.org/0000-0002-2891-3085>

KAYNAKÇA

- Agnew, J. R., Bateman, H. ve Thorp, S. (2012). Financial literacy and retirement planning in Australian. *UNSW Australian School of Business Research Paper*, (2012ACTL16). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2198641>
- Alessie, R. J., Van Rooij, M. ve Lusardi, A. (2011). Financial literacy, retirement preparation and pension expectations in the Netherlands (No. w17109). *National Bureau of Economic Research*. <https://doi.org/10.3386/w17109>
- Almenberg, J. ve Säve-Söderbergh, J. (2011). Financial literacy and retirement planning in Sweden. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 585-598. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000497>
- Çam, A. V., & Barut, A. (2015). Finansal Okuryazarlık Düzeyi Ve Davranışları: Gümüşhane Üniversitesi Önlisans Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 4(7), 63-72.
- Bucher-Koenen, T. ve Lusardi, A. (2011). Financial literacy and retirement planning in Germany. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 565-584. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000485>
- Derelioğlu, D. (2021). *Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları*, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Kitapları.

- Emeklilik Gözetim Merkezi. (2004). Bireysel Emeklilik Sistemi 2004 Gelişim Raporu. <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/yillik-gelisim-raporlari/>
- Fornero, E. ve Monticone, C. (2011). Financial literacy and pension plan participation in Italy. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 547-564. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000473>
- Kalmi, P. ve Ruuskanen, O. P. (2018). Financial literacy and retirement planning in Finland. *Journal of Pension Economics & Finance*, 17(3), 335-362. <https://doi.org/10.1017/S1474747217000270>
- Lusardi, A. ve Mitchell, O. S. (2007). Financial literacy and retirement planning: New evidence from the Rand American Life Panel. *Michigan Retirement Research Center Research Paper No. WP, 2007-157*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1095869>
- Lusardi, A. ve Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy around the world: an overview. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 497-508. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000448>
- Pollard, A. H. (1999), *Group Life And Pensions Insurance*, Munich Reinsurance Publication.
- Sekita, S. (2011). Financial literacy and retirement planning in Japan. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 637-656. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000527>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-SonucLari-2015-21507>
- Ural, A. ve Kılıç İ. (2005). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. Detay Yayıncılık.
- Yanardağ, M. Ö. (2010). *Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği: Muğla İli Üzerine Ampirik Bir İnceleme* (Tez No. 264260) [Doktora tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>